



O'ZBEKISTONNING XALQARO MEHNAT TAQSIMOTIDAGI O'RNI VA ROLINI OSHIRISH IMKONIYATLARI

Turayev Abduvoxid Kuldashevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Raqamli iqtisodiyot kafedrasida assistenti

abduvoxidturayev70@gmail.com

XIM – 123 guruh talabasi Qahharova Barchinoy

XIM – 123 guruh talabasi Fayzullayeva Guljamol

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonning xalqaro mehnat taqsimotidagi amaldagi o'rni, uning tashqi savdo, investitsiya, xizmatlar eksporti va mehnat migratsiyasi bilan bog'liq ko'rsatkichlari ilmiy-uslubiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mamlakatning global va mintaqaviy iqtisodiy tizimga integratsiyalashuv darajasini baholash hamda ushbu integratsiyani chuqurlashtirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlashdan iborat. Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston xalqaro mehnat taqsimotida xomashyo, qishloq xo'jaligi, qayta ishlash sanoati, transport-tranzit, xizmatlar va mehnat resurslari eksporti orqali qatnashmoqda. Biroq mamlakatning yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar, texnologik tarmoqlar va global qiymat zanjirlaridagi ulushini oshirish zarurati saqlanib qolmoqda. Maqolada eksportni diversifikatsiya qilish, JSTga a'zo bo'lish jarayonini jadallashtirish, logistika infratuzilmasini rivojlantirish, inson kapitali va innovatsion salohiyatni kuchaytirish, shuningdek, investitsiyalar samaradorligini oshirish O'zbekiston rolini sezilarli kuchaytiruvchi omillar sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: xalqaro mehnat taqsimoti, tashqi savdo, eksport diversifikatsiyasi, investitsiya, global qiymat zanjiri, xizmatlar eksporti, JST, logistika, inson kapitali, O'zbekiston iqtisodiyoti.

Kirish. Xalqaro mehnat taqsimoti jahon xo'jaligi rivojlanishining obyektiv qonuniyatlaridan biri bo'lib, unda alohida mamlakatlar o'zining tabiiy



resurslari, mehnat salohiyati, texnologik darajasi, geografik joylashuvi va institutsional afzalliklariga qarab muayyan ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish segmentlarida ixtisoslashadi. **Asosiy qism.** Zamonaviy sharoitda xalqaro mehnat taqsimoti endi faqat tayyor mahsulot eksporti yoki xomashyo yetkazib berish bilan cheklanmaydi; u global qiymat zanjirlari, transchegaraviy xizmatlar, raqamli iqtisodiyot, logistika koridorlari va bilimlar almashinuvi bilan chambarchas bog'langan murakkab tizimga aylangan. Shu nuqtai nazardan O'zbekistonning jahon xo'jaligidagi o'rnini baholash nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega, chunki mamlakat oldida 2030 yilgacha yuqori o'rta daromadli davlatlar qatoriga kirish vazifasi turibdi.

O'zbekistonning xalqaro mehnat taqsimotidagi mavqeini tahlil qilish uchun, avvalo, uning makroiqtisodiy salohiyatiga e'tibor qaratish lozim. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yilda mamlakat yalpi ichki mahsuloti 114,97 milliard AQSh dollariga, aholi jon boshiga YaIM 3161,7 dollarga, iqtisodiy o'sish sur'ati esa 6,5 foizga yetgan. Bu ko'rsatkichlar O'zbekistonning mintaqadagi nisbatan tez rivojlanayotgan iqtisodiyotlardan biri ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sishning sifati, ya'ni unda yuqori texnologiyali ishlab chiqarish, eksportbop qayta ishlash sanoati va bilimga asoslangan xizmatlar ulushining ortishi masalasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Hozirgi bosqichda O'zbekiston xalqaro mehnat taqsimotida, birinchi navbatda, resurslar, agrar xomashyo va ayrim qayta ishlash tarmoqlari orqali ishtirok etmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025 yilda mamlakatning tashqi savdo aylanmasi 67,24 milliard AQSh dollarini tashkil etgan, eksport hajmi 27,27 milliard dollar, import esa 39,97 milliard dollarga teng bo'lgan. Demak, tashqi savdo balansida 12,7 milliard dollarlik salbiy tafovut saqlanib qolmoqda. Bu holat O'zbekistonning ichki modernizatsiya jarayoni hali ham importga, ayniqsa texnika, texnologiya, butlovchi qismlar va yuqori qo'shilgan qiymatli tovarlarga sezilarli darajada tayanayotganini anglatadi. Bunday vaziyat xalqaro mehnat taqsimotida mamlakatning iste'molchi va ishlab chiqaruvchi sifatidagi ikki tomonlama rolini namoyon etadi.



Eksport tarkibi esa O'zbekistonning amaldagi ixtisoslashuv modeli haqida muhim xulosalar chiqarish imkonini beradi. 2025 yil yakunlarida eksport tarkibida nomonetar oltin 27,7 foizni, xizmatlar 27,4 foizni, sanoat mahsulotlari 15,3 foizni, oziq-ovqat va tirik hayvonlar 8 foizni, kimyo mahsulotlari esa 6,2 foizni tashkil etgan. Mazkur tuzilma shuni ko'rsatadiki, mamlakat eksportining sezilarli qismi hali ham xomashyo yoki birlamchi afzalliklarga tayanmoqda. Oltin narxlarining jahon bozorida o'zgaruvchanligi eksport tushumlari barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun xalqaro mehnat taqsimotida barqaror va nufuzli o'ringa ega bo'lish uchun O'zbekiston faqat resurs omiliga emas, balki qayta ishlash, sanoat kooperatsiyasi va xizmatlar eksportiga tayangan yangi modelni shakllantirishi zarur.

Ayni paytda O'zbekistonning mintaqaviy integratsiyadagi roli ham kuchayib bormoqda. 2025 yilda MDH davlatlari bilan tashqi savdo aylanmasi 23,12 milliard dollarga yetib, umumiy tashqi savdo hajmining 35,1 foizini tashkil qilgan. Bu savdoda eksport 9,06 milliard dollar, import esa 14,06 milliard dollar bo'lgan. Mazkur ko'rsatkichlar O'zbekistonning postsovet makoni va yaqin mintaqaviy bozorlar bilan chuqur bog'liqligini bildiradi. Biroq faqat MDH doirasidagi iqtisodiy aloqalarga suyanish yetarli emas. Uzoq muddatli istiqbolda mamlakat Janubiy Osiyo, Yaqin Sharq, Yevropa va Sharqiy Osiyo bozorlariga chuqurroq kirib borishi, ya'ni mehnat taqsimotidagi geografik diversifikatsiyani kuchaytirishi lozim.

O'zbekistonning xalqaro mehnat taqsimotidagi muhim yo'nalishlaridan biri xizmatlar sektoridir. UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yilda mamlakat xizmatlar eksporti 6,547 milliard dollarni, xizmatlar importi esa 10,464 milliard dollarni tashkil etgan. Shu bilan birga, xizmatlar eksportining katta qismi sayohat va turizm bilan bog'liq bo'lib qolmoqda. Bu esa, bir tomondan, mamlakatning tarixiy-madaniy va geografik afzalliklarini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan, xizmatlar eksportining bilim-intensiv segmentlari, xususan IT-xizmatlar, biznes xizmatlari, muhandislik, ta'lim va tibbiyot xizmatlari ulushi hali kutilgan darajaga chiqmaganini anglatadi. Xalqaro mehnat taqsimotida yuqori daromadli pozitsiyaga chiqish uchun xizmatlar eksportining tarkibiy modernizatsiyasi zarur.



Texnologik qaramlik darajasi ham ushbu mavzuda alohida e'tiborga loyiqdir. UNCTAD statistik profiliga ko'ra, 2025 yilda ICT mahsulotlarining umumiy eksportdagi ulushi atigi 0,35 foizni, importdagi ulushi esa 4,57 foizni tashkil etgan. Bu raqamlar O'zbekiston hali xalqaro mehnat taqsimotining yuqori texnologiyali segmentlarida sust ishtirok etayotganini ko'rsatadi. Boshqacha aytganda, mamlakat asosan texnologiya import qiluvchi, ammo uni yuqori qo'shilgan qiymatli eksport mahsulotiga aylantiruvchi zanjirlarda yetarli darajada o'rin egallamagan. Shuning uchun elektronika, elektrotexnika, avtomobil butlovchi qismlari, sanoat dasturiy ta'minoti va raqamli xizmatlar kabi yo'nalishlar O'zbekiston uchun strategik o'sish nuqtalariga aylanishi kerak.

Mamlakatning xalqaro mehnat taqsimotidagi rolini kuchaytiruvchi yana bir omil xorijiy investitsiyalar bilan bog'liq. UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yilda O'zbekistonga to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi 2,836 milliard dollarni tashkil etgan. Shu bilan birga, O'zbekiston Prezidenti huzurida o'tkazilgan yig'ilishda 2025 yilda xorijiy investitsiyalar umumiy hajmi qariyb 35 milliard dollarga yetgani, 242 ta yirik va o'rta loyiha ishga tushirilgani qayd etilgan. Bu yerda FDI va jami xorijiy investitsiya tushunchalarini farqlash muhim: birinchisi kapitalning uzoq muddatli mulkiy kirib kelishini, ikkinchisi esa kengroq moliyalashtirish manbalarini anglatadi. Har ikkala ko'rsatkich ham O'zbekiston iqtisodiyotiga tashqi kapital qiziqishi ortayotganini ko'rsatadi, biroq asosiy masala investitsiyani shunchaki jalb qilish emas, balki uni eksportbop, texnologik va kooperatsion loyihalarga yo'naltirishdan iborat.

Xalqaro mehnat taqsimotida O'zbekistonning ishtiroki mehnat migratsiyasi orqali ham namoyon bo'lmoqda. Markaziy bankning 2025 yil bo'yicha to'lov balansi hisobotida joriy operatsiyalar hisobidagi manfiy saldo 7,8 milliard dollardan 5,7 milliard dollarga qisqargani, bunda ikkilamchi daromadlar, jumladan pul o'tkazmalari bo'yicha 10,6 milliard dollarlik ijobiy saldo muhim rol o'ynagani ta'kidlanadi. Bundan tashqari, umumiy eksport 26,2 milliard dollarga yetgan, oltinsiz eksport esa 11 foizga o'sib 18,7 milliard dollarga chiqqan. Bu holat mehnat resurslari eksporti va xizmatlar eksporti mamlakat tashqi iqtisodiy barqarorligida



muhim o‘rin tutayotganini anglatadi. Ammo uzoq muddatda mehnat migratsiyasiga tayangan modeldan ko‘ra, yuqori malakali kadrlar, kasbiy sertifikatlash va “bilim eksporti”ga asoslangan model samaraliroq bo‘ladi. O‘zbekiston rolini oshirishning eng muhim institutsional omillaridan biri Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lish jarayonidir. WTO ma‘lumotiga ko‘ra, 2025 yil dekabr holatida O‘zbekiston ikki tomonlama muzokaralarni 22 a‘zo bilan yakunlagan, 2020 yildan buyon 192 ta normativ-huquqiy hujjat a‘zolar ko‘rib chiqishi uchun taqdim etilgan va hukumat 2026 yilgacha a‘zolikni yakunlash maqsadini tasdiqlagan. JSTga a‘zolik nafaqat bojxona-tarif muhitini shaffolashtiradi, balki ichki raqobatni kuchaytiradi, sertifikatlash va standartlash tizimini xalqaro talablar bilan uyg‘unlashtiradi, investorlar uchun ishonch muhitini oshiradi. Eng muhimi, bu O‘zbekistonni global qiymat zanjirlariga yanada chuqurroq integratsiya qilish uchun huquqiy-institutsional asos yaratadi.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonning xalqaro mehnat taqsimotidagi rolini oshirish imkoniyatlarini bir necha ustuvor yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin. Birinchidan, eksportni tarkibiy diversifikatsiya qilish zarur. Oltin, paxta xomashyosi yoki birlamchi mahsulotlar salmog‘ini nisbatan qisqartirib, to‘qimachilikda chuqur qayta ishlash, tayyor kiyim-kechak, elektrotexnika, farmatsevtika, oziq-ovqatni chuqur qayta ishlash va kimyo mahsulotlari ulushini oshirish talab etiladi. Ikkinchidan, ishlab chiqarishni global qiymat zanjirlari bilan bog‘lash, ya’ni xorijiy kompaniyalar uchun O‘zbekistonda nafaqat xomashyo yoki arzon mehnat, balki sifatli butlovchi qismlar va tayyor komponentlar ishlab chiqarish bazasini yaratish kerak. Buning uchun sanoat zonalari, texnoparklar va eksportga yo‘naltirilgan klasterlar faoliyati natijadorligi bilan baholanishi lozim.

Uchinchidan, transport-logistika va tranzit salohiyatidan samarali foydalanish O‘zbekistonning tabiiy-geografik afzalligini iqtisodiy ustunlikka aylantiradi. Markaziy Osiyoning markazida joylashgan mamlakat sifatida O‘zbekiston Sharq va G‘arbni, Janub va Shimolni bog‘lovchi quruqlik koridorlarida faol bo‘lishi mumkin. Bu nafaqat tashqi savdo xarajatlarini pasaytiradi, balki mamlakatni xalqaro mehnat taqsimotida “ishlab chiqaruvchi”dan tashqari “tranzit



xizmatlar markazi”ga aylantiradi. To‘rtinchidan, inson kapitalini kuchaytirish, ayniqsa muhandislik, IT, logistika boshqaruvi, xalqaro marketing va texnik reglamentlashtirish sohalarida kadrlar tayyorlash, eksport salohiyatini sifat jihatidan oshiradi. Mehnat resurslari soni ko‘p bo‘lishi o‘z-o‘zicha ustunlik emas; u malaka, unumdorlik va innovatsion qobiliyat bilan uyg‘unlashgandagina xalqaro raqobat afzalligiga aylanadi. Beshinchidan, innovatsion va raqamli iqtisodiyot segmentlarini jadallik bilan rivojlantirish zarur. Bugungi kunda xalqaro mehnat taqsimotida eng katta qo‘shilgan qiymat aynan intellektual mahsulotlar, platformalar, dasturiy yechimlar, dizayn, injiniring va servis ekotizimlarida shakllanmoqda. Agar O‘zbekiston eksport tuzilmasida ICT tovarlari ulushi 0,35 foiz darajasida qolaversa, mamlakat jahon bozorining eng daromadli bo‘g‘inlaridan chetda qolishi mumkin. Shu sababli raqamli infratuzilma, startap ekotizimi, texnologik ta‘lim, venture kapital bozori va universitet-sanoat hamkorligini rivojlantirish strategik zaruratdir. Faqat shundagina mamlakat xalqaro mehnat taqsimotida oddiy yetkazib beruvchi emas, balki bilim va texnologiya ishlab chiqaruvchi subyektga aylanishi mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonning xalqaro mehnat taqsimotidagi hozirgi o‘rni ko‘p komponentli xarakterga ega: mamlakat bir vaqtning o‘zida tabiiy resurslar, agrar mahsulotlar, qayta ishlash sanoati, xizmatlar va mehnat resurslari orqali jahon xo‘jaligiga integratsiyalashmoqda. 2025 yildagi 6,5 foizlik iqtisodiy o‘shish, 67 milliard dollardan ortiq tashqi savdo aylanmasi, 27 milliard dollarga yaqin eksport, 2,836 milliard dollarlik FDI oqimi, 10,6 milliard dollarlik ikkilamchi daromadlar saldosi va JSTga qo‘shilish jarayonidagi sezilarli siljishlar mamlakatning xalqaro iqtisodiy rolini kengaytirish uchun zarur institutsional va iqtisodiy baza mavjudligini ko‘rsatadi. Biroq bu imkoniyatlar avtomatik ravishda yuqori mavqega olib kelmaydi. Kelgusida O‘zbekistonning xalqaro mehnat taqsimotidagi rolini oshirish eksportni diversifikatsiya qilish, yuqori qo‘shilgan qiymatli sanoat va xizmatlarni kengaytirish, logistika va tranzit salohiyatini kuchaytirish, inson kapitaliga investitsiyani oshirish, innovatsion iqtisodiyotga o‘tish va JST a‘zoligi orqali xalqaro qoidalar maydoniga to‘liq kirib borish bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Demak, strategik vazifa faqat jahon bozorida ishtirok



etish emas, balki unda qaysi pog'onada va qanday sifatda ishtirok etishni belgilashdan iborat. O'zbekiston aynan shu sifat transformatsiyasini amalga oshira olsa, xalqaro mehnat taqsimotida periferiya emas, balki mintaqaviy ishlab chiqarish, logistika va xizmatlar markazi sifatida mustahkam o'rin egallashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kotler, P., Keller, K. L. (2016). Marketing Management. Pearson Education Limited

2. Mankiw, N. G. (2021). Principles of Economics. Cengage Learning.

3. OECD (2020). Digital Economy Outlook 2020. OECD Publishing.


4. World Bank (2021). World Development Report: Data for Better Lives. Washington, DC.

5. Laudon, K. C., Traver, C. G. (2020). E-commerce: Business, Technology, Society. Pearson.

Turban, E., King, D., Lee, J., Liang, T.-P., Turban, D. (2018). Electronic

6. Commerce 2018: A Managerial and Social Networks Perspective. Springer.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari (raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha).

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari – <https://stat.uz> 

8. McKinsey & Company (2022). The Future of Digital Economy.

UNCTAD (2021). Digital Economy Report. United Nations Publications.